

Dragica Haramija
Maribor

MLADINSKA PROZA JANJE VIDMAR

V prispevku je predstavljen celoten opus priljubljene in večkrat nagrajene sodobne slovenske mladinske pisateljice Janje Vidmar, ki je napisala preko štirideset knjig za otroke in mladostnike. Podan je kratek življenjepis in njena bibliografija. Metoda analize je pokazala, da avtoričina dela lahko uvrstimo v tri prozne književne vrste: kratko prozo, povest ali pripoved in roman. Značilnosti posameznih del so v članku predstavljene po žanrih: socialno-psihološki romani, socialno-psihološke povesti, avanturistične realistične povesti, grozljivke, realistična kratka proza in fantastične pripovedi. Obravnava je vrstno in žanrsko podana pregledno.

The article presents the entire opus of popular and many times awarded contemporary youth writer Janja Vidmar, who wrote over forty books for children and youth. A short biography and bibliography are added. The method of analysis has shown that the author's works can be classified into three prose literary genres: short prose, story or tale and novel. Characteristics of particular works are presented by genres: social-psychological novels, social-psychological tales, realistic adventure tales, horror stories, realistic short prose and fantasy stories.

1 Uvod

*Janja Vidmar*¹ je ena najbolj branih slovenskih mladinskih ustvarjalk. Njeno delo obsega širok razpon mladinske književnosti, in sicer piše dela za otroke v začetnem obdobju osnovne šole (npr. serija o *Maticu*, *Prijatelja*, *Moja Nina*) pa vse

¹ Janja Vidmar se je rodila 23. marca 1962 na Ptujju, kmalu se je z družino preselila v Maribor, kjer živi še zdaj. Maturirala je na Prvi gimnaziji v Mariboru, nato študirala na Akademiji za likovno umetnost, pozneje na Filozofski fakulteti v Ljubljani, vendar je študij opustila. Danes je absolventka Pedagoške fakultete Maribor, smer slovenščina in pedagogika. Avtorica pisateljuje skoraj dvajset let, od leta 1996 ima status samostojne delavke v kulturi. Je članica Društva slovenskih pisateljev, članica upravnega odbora tega društva in hkrati predsednica Sekcije za mladinsko književnost pri DSP in pobudnica ter ustanoviteljica nagrade desetnica, ki je bila prvič podeljena leta 2004. Kot avtorica in predsednica sekcije si prizadeva za afirmacijo in promocijo mladinske literature in za njeno enakovredno obravnavo znotraj književnosti.

do romanesknih besedil, ki sodijo že v območje tako imenovane prehodne literature (npr. *Baraba*, *Debeluška*, *Fantje iz gline*, *Zoo*). Pogosto so njena dela, predvsem tista za mlade odrasle, komentirana kot provokativna², vendar lahko trdimo, da provokacija ne izhaja zgolj iz razumevanja besedila; če bi namreč bilo tako, se ne bi bralci spraševali o vrednosti in vrednotenju besedil, kot se je zgodilo z nekaterimi napadi na avtorico, pri čemer mislimo predvsem na delo *Princeska z napako*. Vrednost in vrednotenje književnih del Janje Vidmar sta pogosto usmerjena povsem diametralno: v nekaterih besedilih ji je uspelo natančno upovedati najgloblja človeška vedenja, mišljenja in razumevanja, kar je opazno tako na snovno-tematski ravni besedil kot na jezikovni ravni besedil, ki je pogosto pomemben dejavnik karakterizacije posameznega lika in njegovih socialnih funkcij ter položajev v sodobni družbi. Nekatero teme, npr. ksenofobija, drugačnost, zlorabe, so pač očitno še vedno tabuizirane ali pa so tabuizirane v mladinski književnosti.

Njena bibliografija obsega petinštirideset pretežno mladinskih knjig, nekatere med njimi so bile tudi prevedene:³ v nemščini so izšla dela *Baraba*, *Prijatelja* in *Zoo*, v hrvaščini *Moja Nina* in *Debeluška*, v srbsčini *Debeluška*, v italijanščini *Moja Nina*. Odlomka iz njenih del sta izšla tudi v angleščini in hrvaščini: v antologiji sodobne slovenske mladinske književnosti z naslovom *Tales growing up in to secrets* (objavljen odlomek iz romana *Baraba*, naslov *Bad Lad*) in v antologiji sodobne slovenske mladinske književnosti z naslovom *Priče izrasle u tajne* (objavljen odlomek iz romana *Debeluška*, naslov *Bucka*).

Avtorica je dobitnica pomembnih nagrad s področja mladinske književnosti, večkrat je bila za nagrade tudi nominirana: nominacija za nagrado večernica 1997: *Moj prijatelj Arnold*; nominacija za nagrado večernica 1998: *Aknožer*; nagrada večernica 1998: *Princeska z napako*; nagrada Medaglia d'oro, Parole senza frontiere, Trento, 1999: *Princeska z napako*; akcija Moja najljubša knjiga 2000: *Debeluška*, 2. mesto; nagrada Medaglia d'oro, Parole senza frontiere, Trento, 2003: *Senca poletja*; nominacija za nagrado večernica 2003: *Prijatelja*; nominacija za nagrado desetnica 2004: *Baraba*; nominacija za nagrado desetnica 2005: *Prijatelja*; nagrada desetnica 2006: *Zoo*; posebno priznanje, Parole senza frontiere, Trento, 2006: *Moja Nina*; nominacija za Slovenko leta 2005; Glazerjeva listina 2007.

Janja Vidmar piše tudi zelo uspešne scenarije.⁴

² V pozitivnem smislu obravnava tovrstni način avtoričinega pisanja Igor Saksida: »Pisateljica je pač mojstrica literarne provokacije, v domišljijem zrcalu zna pokazati temne, neprijetne, problematične, celo grozljive podobe mladosti.« (Saksida 2005: 213–214).

³ Prevodi v nemščino: *Der Bastard*. Celovec: Mohorjeva založba, 2004; *Freunde*. Celovec: Mohorjeva založba, 2007; *Zoo*. Celovec: Mohorjeva založba. Prevoda v hrvaščino: *Moja Nina*. Zagreb: Nova knjiga rast, 2005; *Bucka*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2006. Prevod v srbsčino: *Debeljuca*. Beograd: Inerprint, 2005. Prevod v italijanščino: *La mia Nina*. Reggio Calabria: Falzea Editore.

⁴ Scenariji: TV nadaljevanka v treh delih: Junaki petega razreda, 1995; TV nadaljevanka v petih delih: Moj prijatelj Arnold, 1997; celovečerni film Blues za Saro, 1998; celovečerni film Dergi in Roza v Kraljevstvu svizca, 2003; kratki TV film Moj brat Luka, 2005; kratki TV film Dihaj z mano, 2006.

V realizaciji: TV film z delovnim naslovom Piškoti.

2 Bibliografija Janje Vidmar

1995:

- *Junaki petega razreda*. Grosuplje: Mondena. Ponatis 2005, Tržič: Učila International.
- *Kdo je ubil Emilijo K.?* Grosuplje: Mondena.
- *Ameriški prijatelj*. Grosuplje: Mondena.

1996:

- *Blues za Saro*. Ljubljana: DZRL.

1997:

- *Moj prijatelj Arnold*. Ljubljana: DZS. Ponatis 2004, Ljubljana: DZS.

1998:

- *Aknožer*. Ljubljana: MK. Ponatis 2005, Tržič: Učila International.
- *Princeska z napako*. Ljubljana: DZS. Ponatisi 2000, 2002, 2004, Ljubljana: DZS.

1999:

- *Čudni vitez*. Ljubljana: Karantanija.
- *Debeluška*. Ljubljana: MK. Ponatis 2002, 2006, Ljubljana: MK.
- *Klovn iz Strahovskega Dola*. Ljubljana: MK.
- *Vrtljak čudežev*. Maribor: Mariborska literarna družba.
- *Peklenske počitnice*. Ljubljana: DZS. Ponatis 2004, Ljubljana: DZS.

2000:

- *Družčina iz šestega b*. Ljubljana: DZS. Ponatis 2004; Ljubljana: DZS.
- *Hiša groze*. Ljubljana: Karantanija, Ponatis 2005; Tržič: Učila International.
- *Potovanje groze*. Ljubljana: MK.
- *Senca poletja*. Ljubljana: MK.
- *Tisočletje po kapljicah*. Maribor: Mariborska literarna družba.

2001:

- *Baraba*. Ljubljana MK. Ponatis 2006, Ljubljana: MK.
- *Zgaga in mačje oko*. Ljubljana: DZS.

2002:

- *Leteči krožnik na našem vrtu*. Ljubljana: MK.
- *Smetiščni dnevnik*. Maribor: Mariborska literarna družba.
- *Zgaga in mesto lutk*. Ljubljana: DZS.
- *Sivor*. Ljubljana: Karantanija. Ponatis 2005, Tržič: Učila International.

2003:

- *Krvava legenda*. Ljubljana: MK.
- *Manca&rock*. Ljubljana: Karantanija.
- *Matic je kaznovan*. Ljubljana: Karantanija.
- *Otok smrti*. Maribor: Locutio.

- *Prijatelj*. Ljubljana: Mladika.
- *Superzvezda*. Ljubljana: DZS.
- *Punce za znoret*. Ljubljana: Karantanija. Ponatis 2005, M-Knjiga
- *V imenu ljubezni*. Ljubljana: Karantanija.

2004:

- *Furija*. Maribor: Locutio.
- *Izgubljena avtocesta*. Maribor: Locutio.
- *Moja Nina*. Ljubljana: Mladika.
- *Na vroči sceni*. Ljubljana: MK.
- *Obrazi*. Maribor: Locutio.
- *Matic v bolnišnici*. Ljubljana: Karantanija.
- *Vsiljivka*. Ljubljana: Gyrus.

2005:

- *Fantje iz gline*. Ljubljana: MK.
- *Zoo*. Celovec: Mohorjeva založba.
- *Matic prespi pri prijatelju*. Ljubljana: Karantanija.

2006:

- *Nimaš pojma*. Ljubljana: Mladika.
- *Matic je zaljubljen*. Ljubljana: Karantanija.
- *Bučko Superga*. Ljubljana: Karantanija.
- *Uspavanka za mladega očka*. Ljubljana: Karantanija.
- *Softibluz*. Ljubljana: Prešernova družba.

3 Mladinska dela Janje Vidmar

Mladinska dela Janje Vidmar uvrščamo v šest proznih književnih žanrov, in sicer v:

- socialno-psihološke romane (*Baraba*, *Debeluška*; *Princeska z napako*, *V imenu ljubezni*, *Vsiljivka*, *Fantje iz gline*, *Zoo*, *Nimaš pojma*, *Uspavanka za mladega očka*),
- socialno-psihološke povesti (*Matic je kaznovan*, *Matic v bolnišnici*; *Matic prespi pri prijatelju*; *Matic je zaljubljen*, *Moja Nina*; *Prijatelj*; *Sence poletja*; *Punce za znoret*; *Smetiščni dnevnik*, *Na vroči sceni*; *Superzvezda*, *V imenu ljubezni*, *Manca&rock*),
- avanturistične realistične povesti (*Junaki petega razreda*, *Družčina iz šestega b*, *Moj prijatelj Arnold*, *Peklenske počitnice*, *Potovanje groze*),
- grozljivke (*Krvava legenda*, *Hiša groze*, *Stvor*, *Otok smrti*, *Obrazi*, *Izgubljena avtocesta*, *Furija*, *Klovn iz Strahovskega Dola*),
- realistično kratko prozo (*Bučko Superga*) in
- fantastične pripovedi (*Aknožer*; *Leteči krožnik na našem vrtu*, *Čudni vitez*, *Vrtiljak čudežev*, *Zgaga in mesto lutk*, *Zgaga in mačje oko*).

Že raznolikost književnih vrst in žanrov priča o izjemnem poznavanju sodobnih otrok in najstnikov, njihovega načina razmišljanja, izražanja, življenja.

3.1 Avanturistične realistične povesti

Med avanturistično prozo sodijo dela, ki jih je avtorica pisala v začetnem obdobju svojega ustvarjanja. Njena prva knjiga je delo *Junaki petega razreda*, nadaljevanje iz prve knjige pa je popisano v delu *Družčina iz šestega b*. V knjigah nastopa kolektivni literarni lik, to je razred, ki vstopa v avanturo povsem nepričakovano in nenamerno. Otroški liki so izrazito pozitivni, kar je še bolj opazno v primerjavi z negativnimi liki odraslih. Čeprav imata deli realistično motivacijo, gre na ravni motivike vendarle za pretiravanje: otroci v prvem delu preprečijo svetovno katastrofo, ki bi se lahko zgodila zaradi atomske bombe; v drugem delu pa preprečijo, da bi se teroristične združbe polastile skrivnostne kamnine iz vesolja. Gre za izrazito žanrski besedili, obe deli namreč sodita med otroške detektivke, iz česar sledi tudi tipični vzorec žanra: pozitivni otroški liki v opoziciji do negativnih odraslih in s tem črno-belo slikanje literarnih likov; čeprav je dogajalni prostor resničen (Bled, Škocjanske jame, Ljubljana ...), ni samo preslikava geografsko realnega kraja, temveč mu je pridan opis nečesa zlovesčega, zaradi česar postane detektivsko raziskovanje še nevarnejše. Tudi delo *Moj prijatelj Arnold* ima lastnosti detektivke, saj glavni lik Denis v času počitnic odkriva skupaj s pravim detektivom Emilom, kje je skladišče nevarnih odpadkov. Vse sledi vodijo v Triglavski narodni park. Ob ekološki temi odpira avtorica v delu še motiv osamljenosti, le-to Denis premaguje s pomočjo »pogovorov« s svojim najljubšim filmskim junakom, Arnoldom Schwarzeneggerjem (kar je izpostavljeno tudi v naslovu knjige), kljub temu delo ne posega v sfero fantastičnega, ampak ostaja dogajanje ves čas na realni ravni.

Peklenske počitnice so realistična pripoved, ki vsaj deloma vsebuje tudi detektivske elemente; v njej tri prijateljice (z vzdevki Pljučka, Knedla in Sova) ugrabijo fanta Miča, povod za ugrabitev pa je ljubezen, ki je on ne vrača Pljučki. Stopnjevanje napetosti je izraženo z opisom književnega prostora, ugrabljenega namreč dekleta zadržujejo v stari Peklenski graščini, ki stoji »tik ob mahovnatu zelenem Mrkem gozdu« (Vidmar 1999: 6). Zgodba se za ugrabljenca pozitivno izteče, kajti spoznanje, da ljubezni ni mogoče izsiliti, prevesi zgodbo v pozitiven konec. Bolj po naključju pa otroci razkrinkajo Križnarjevo tolpo, skupino tihotapcev.

Osemletnik Jan Kovač v delu *Potovanje groze* zaradi spleta okoliščin (domišljija, laž, odločitev o resničnem begu, oglas) nekega jutra pobegne od doma. V enem dnevu doživi same neprijetnosti (strah, lahkota, okradejo ga), hkrati pa sliši za načrtovani rop menjalnice in slaščičarne, o čemer pravočasno obvesti policiste in si prisluži nagrado. Pobeg se mu zdi grozljiva izkušnja, čeprav morebiti samo za eno leto.

3.2 Fantastične pripovedi

Aknožer je zgodba o trinajstletni Moniki Dernjač, hčeri ločenih staršev, na katero mati prelaga del svoje odgovornosti (predvsem skrb za mlajšega brata Janija, gospodinjska opravila). Uspe si izboriti tisto, kar je v življenju vsakega mladostnika najpomembnejše: pravico do lastnega odločanja. Na opisanem nivoju je zgodba zastavljena realistično, fantastični elementi pa so povezani s knjigo urokov, ki jo najde Monika pri starejšem bratu Lanu, z uroki namreč odpravlja vse nevšečnosti

v svojem življenju (npr. mozolje, pridobi naklonjenost Toma Šrjanca, ki se ji zdi najlepši fant na svetu ...).

Čudežni vitez je pripoved o tretješolcu Boru Novaku, ki si zaradi odtujenosti v družini (starša nikoli nimata časa) in pomanjkanja prijateljev ustvari izmišljenega prijatelja,⁵ to je vitez z Ljubljanskega gradu Gašper Langobard. Čudežni vitez sčasoma postane vse predrznejši in sili Bora v kazniva dejanja, pri tem izrablja misli iz Saint-Exupéryjevega *Malega princa*. Starša sta v skrbeh za Bora, a se ta šele po nesreči uspe osredotočiti na prave prijatelje in razumeti, da je bil vzrok za pojavljanje viteza (namišljenega prijatelja) v njem, pravzaprav v njegovi osamljenosti.

V delu **Vrtljak čudežev** je glavni lik deklica Ana. Izhaja iz bogate družine, obkrožena je z vsemi materialnimi dobrinami, ki pa vendarle ne morejo napolniti njene notranje praznine zaradi telesne hibe. Ana ima eno nogo krajšo in to dojema kot veliko krivico. Prestop v fantastični svet se zgodi v zabaviščnem parku, kjer sede na vrtljak, ta pa jo »odvrta« v preteklost, v obdobje francoske revolucije, ko ima obe nogi zdravi. Vrtljak pravzaprav pripomore k njenemu spoznanju v sedanosti, da je namreč najpomembnejša lepota srca (človekova notranjost) in ne zgolj zunanji videz. Naslednji knjigi s fantastičnimi elementi sta **Zgaga in mačje oko** ter **Zgaga in mesto lutk**. Rdečelasa sedmošolka Avgušтина Krofnik, imenovana Zgaga, ima starša arheologa, njuno delo pa vpliva na dogajanje v obeh delih. V prvem delu pošljeta starša (Jerca in Mišo) iz Turčije, kjer sta na izkopavanjih, pet tisoč let star prstan, imenovan Mačje oko, za katerega se izkaže, da ima njegov duh čudežno moč. Po svojih najboljših močeh poskuša pomagati gospodična Krivec, ki pozna vse knjige o urokih, alkimistih ... Na realni ravni se razvija ljubezenska zgodba med Zgago in Andrejem, zaljubljena pa sta tudi v drugem delu. V drugi knjigi, ta se dogaja leto pozneje, ko je Avgušтина v osmem razredu, sta se oče in mama že vrnila iz Turčije, od koder sta ji prinesla skrivnostno ogledalo in grozljivo lutko Parišo (trgovec jo imenuje algol, hudič). Pariša jih pripelje do Mesta lutk, o katerem pravi legenda, da se je v njem ošabna Zulejka igrala z resničnimi ljudmi. Vsa družina se po koncu Avguštininega pouka odpravi v Turčijo, kjer v puščavi odkrijejo Mesto lutk.

Leteči krožnik na našem vrtu je zadnja od avtoričinih fantastičnih pripovedi. Prvoosebni pripovedovalec Neje živi v štiričlanski družini, njegov oče je navdušen preučevalec NLP. V delu je poudarjena misel, da je včasih potrebno otrokom verjeti. Leteči krožnik je namreč pristal v solati, neznana bitja ugrabijo sestrico Kajo, česar pa drugi ne verjamejo.

3.3 Socialno-psihološke povesti

Prvo skupino socialno-psiholoških povesti Janje Vidmar tvori serija o Maticu, ki še ni zaključena. Doslej pa so izšle štiri knjige: **Matic je kaznovan**, **Matic v**

⁵ Na tem mestu velja opozoriti, da se relacije med namišljenima prijateljema v realističnem delu *Moj prijatelj Arnold* in fantastični pripovedi bistveno razlikujejo. Denis se, kadar je sam, glasno pogovarja s Schwarzeneggerjem, kadar ni sam, si v mislih odvrti odlomek iz filma, ki mu v določenem trenutku pomaga razrešiti kočljivo situacijo. Bor ustvari domišljjskega prijatelja, viteza, ki pa v njegovo življenje dejavno posega – na tem mestu preide delo iz realne v fantastično sfero –, saj ga sili v kazniva dejanja.

bolnišnici, Matic prespi pri prijatelju in Matic je zaljubljen. Glavni lik je deček Matic, star je osem let (hodi v drugi b), »zato veliko ve« (Vidmar 2003: 5, enako v dveh naslednjih knjigah, v četrti knjigi hodi Matic v tretji razred). Živi v povprečni slovenski družini, ki mu daje ljubezen in zavetje. Drugi del knjižnega naslova napoveduje temo: kaznovanje, bolezen, strah, zaljubljenost. Stiska, v kateri se znajde Matic, ni tragična, vendar je za osemletnika pomembna in težavna. Prva knjiga govori o pravicah in dolžnostih otrok, zaplet se zgodi na ravni dolžnosti, izkaže pa se, da je kaznovanje (a ne gre za fizično nasilje) zelo težavno in stresno dejanje za vse vpletene. V drugi knjigi je opisana Matičeva bolezen, in sicer mora zaradi nenehnega vnetja mandljev na operacijo le-teh, kar pa postavi otroka v posebno življenjsko situacijo: odtujitveni moment, ko mora sam v bolnišnico, in bolnišnični sistem, ki je sicer prijazen do otroka, vendar pa vzbuja strah. V tretji knjigi Matic prvič prespi pri prijatelju, kar je seveda velik dogodek v življenju vsakega otroka. Matic ob spoznanju, da bo moral svoje stvari, ki jih bo vzel s seboj, deliti, raje pusti vse doma. Na obisku se sreča tudi z Uroševno nepredvidljivo babico. Zadnja knjiga, *Matic je zaljubljen*, razkriva različne ljubezenske zaplete, seveda tudi Matičevega, ob katerem se deček začne počasi zavedati, kaj pomeni ljubezen.

Drugi skupini pripadata odlični realistični pripovedi, in sicer *Prijatelja* ter *Moja Nina*. Besedili sta, tako kot serija o Maticu, namenjeni otrokom v zgodnjem šolskem obdobju, in bralčevi starostni stopnji primerno (razumljivo) odpirata občutljivi socialni temi, spoštovanje vere in spoštovanje drugačnosti.

V delu *Prijatelja* se glavna lika, Jakob in Amir, najboljša prijatelja, domislita, da sta tudi njuna bogova, Bog in Alah, zagotovo prijatelja. Tematika verovanja in raznolikosti verstev je v mladinski književnosti redko zastopana, sploh na tako visoki etični drži, kot jo srečamo v omenjenem delu. Posebna odlika so tudi humorni elementi, ti v delu blažijo nestrpnost do drugače verujočih.

Moja Nina je pripoved o deklici z Downovim sindromom, še bolj pa razgalja dvoličnost družbe (okolice), ki drugačnosti sploh ne sprejema ali je ne sprejema najboljše. Hendikepiranost je očitno še vedno tabu, ki se mu – predvsem odrasli – tudi v realnem življenju zelo radi izognejo.

Tretji skupini socialno-psiholoških povesti pripadajo besedila, ki imajo malce starejšo ciljno publiko (približno ob koncu osnovne šole), upovedana tematika je precej raznolika, čeprav v vsaki knjigi trčimo na probleme odrasčanja.

Senca poletja so tragična zgodba o slovenski vojni, ki razdeli prej nerazdružljive prijatelje Bogdana, Marka in Špelo. Zgodba se dogaja na Jesenicah, kjer živi narodnostno mešano prebivalstvo, kar do tistega trenutka sploh ni bilo pomembno. Vojna jih za vselej loči: »Kaj pa, če je res? Če bo tudi pri nas vojna? Bogdan in Marko sta se spogledala. Kaj sploh je vojna? Ljudje streljajo drug na drugega, ker jim nekdo ukaže, in potem se med seboj pobijajo toliko časa, da navsezadnje sploh ne morejo odnehati. Ali dokler jih ne zmanjka.« (Vidmar 2000: 42)

Smetiščni dnevnik je prvoosebni zapis (od srede okrog 14.00 ure do naslednje srede zvečer) sedmošolke Brigitte, sošolci jo kličejo Glista, ki živi s svojo revno družino ob smetišču, zato jo sošolci zasmehujejo. Gre za tip realistične zgodbe, vendar je naključij kar preveč: Brigita je pametna in pridna, sošolci to spoznajo in začnejo ceniti, oče dobi službo, družina se seli v boljše stanovanje.

V delu *Manca&rock* je glavni lik trinajstletna Manca, ki se zaradi stave, da bo videla koncert rock skupine Džakarta, z mlajšo sestro Zalo odpravi na štop na koncert v Ljubljano. S pomočjo varnostnika, ki čuti odgovornost do mladoletnih

deklic, vidita koncert iz zaodrja, ponju pridejo starši, ki so veseli, da se jima ni nič zgodilo.

V delu *Superzvezda* je glavni lik najstnica Neža, ki si želi postati neskončno slavna. S prijateljicami želi uprizoriti lastno igro, vendar se vse ne izteče po njenih načrtih, da bi bila super igralka, super pevka, super športnica.⁶ Spozna pa, da sta prijateljstvo in ljubeča družina pomembnejša od slave.

Pripoved *Punce za znoret* odpira temo medvrstniškega nasilja, v kateri skupina deklet ustrahuje predvsem vrstnike. Katarina se želi v tej nasilni skupini uveljaviti (preimenuje se v Keti), prepada v njenem ravnanju je še jasnejši, ker izhaja iz urejenega doma in velja za pridno učenko, nasilnicam pa se pridruži, ker želi zlasti sebi dokazati, da se ni potrebno ukloniti družbenim normam. Z nasiljem za vselej opravi, ko se ji zdi moralno sporno, da skupina nadleguje Jurčka, hendikepiranega brata njene sošolke Gabrijele. V knjigi je posebej izpostavljena etična vrednota dobrega, ki naj ga ne bi prekoračili niti pri sebi niti pri drugih.

V imenu *ljubezni* je slovenska najstniška zgodba o Romeu in Juliji, česar avtorica ne skriva, prav nasprotno: skozi citate omenjenega Shakespeareovega dela se zdi Lejlina in Romanova zgodba neizbežno tragična, svoj konec namreč najmeta v skupnem samomoru. Njuna ljubezen, ki se zdi vsem nemogoča, celo nemoralna, saj sta njuna očeta na različnih straneh zakona (Romanov oče je bivši policist, poštenjak, Lejlin kriminallec in prevarant), je vendarle lepa in čista, kljub očetom in kljub Špeli.

Zadnje delo v tem nizu je pripoved *Na vroči sceni*, v katerem avtorica opisuje dekliško pop skupino M.I.N.E., ki goljufa tako, da na koncertu ne poje v živo, temveč dekleta samo odpirajo usta, ozvočenje se pokvari in vse je razkrinkano.

3.4 Grozljivke

Klovn iz Strahovskega Dola je zgodba o osemletni Maji, ki vsako noč trepeta pred nasilnim vdorom srhljive prikazni, klovna. Mama v skrbi za hčerino zdravje odpelje Majo k babici v Strahovski Dol. Prikazen/klovn Maji še vedno ne da miru, čeprav se Maja z babičino pomočjo spoprime s svojim strahom in se zdi, da je klovn premagan, to vendarle ni.

Hiša groze govori o čarovnici Mayi, njena največja nasprotnica je srednješolka iz realnega sveta, soimenjakinja Maja. Ob Maji so pomembni liki iz realnega sveta še Izi (Izidor), Pajo in nekaj odraslih, ki čarovnico Mayo premagajo zaradi ljubezni in nesebičnosti.

V delu *Stvor* tri dekleta, Irena, Katja in Karmela, s pentagramom prikličejo magične sile, a te ne uresničujejo njihovih želja, temveč nasprotja teh želja, kar pa je še huje, zavedajo se, da temnih sil ni mogoče kar preklicati. Roman, razdeljen je na sedem poglavij, ki so naslovljena s sedmimi načeli spiritistov (le-teh se ne sme kršiti), se odvije od tretje srede v septembru do druge nedelje v oktobru, ko dekleta doleti kazen.

Krvava legenda je zgodba o najstnikih, Aljažu, Petru, Kukiju in Klari. Dogaja se le malce več kot tri dni (od petka popoldan do ponedeljka zjutraj). Od Fortija izvedo zgodbo o stoletni starki iz Strmnika (ko je bil ta še navadna vas!), ki naj

⁶ V delu so tri večja poglavja, Neža igralka, Neža športnica, Neža pisateljica.

bi v tako pozni starosti rodila spako ... Srednješolci se odpravijo v gozd, kjer jih začne nekaj preganjati, stara legenda oživi.

Otok smrti, *Furija*, *Izgubljena avtocesta* in *Obrazi* so serija grozljivk, ki sodijo na mejo med mladinsko in nemladinsko književnost, nikakor pa ne gre za otroške grozljivke. V prvi knjigi se postavlja bralcu vprašanje, kdo je resnični prebivalec otoka in kdo le prikazen; druga knjiga govori o ponesrečenem dopustu Tjašine družine, ki se domov ne vrne sama; tretja knjiga o cesti, ki nima časa in prostora, kar na svoji koži spozna študent Nemi; zadnja o obrazih, ki ponazarjajo izgubljene duše v motivu mrtvaškega plesa, in o župniku Lojzu iz cerkve Svetega Janeza Krstnika na Gorci.

3.5 Kratka realistična proza

Bučko Superga je edino kratkoprozno delo Janje Vidmar. V knjigi je zbranih trinajst doživljajskih zgodb iz vsakdanjega življenja. Vsaka od njih je zase zaočkrožena celota, povezuje jih isti književni prostor, to je Ulica treh hrastov (le v eni zgodbi je književni prostor Bled), kjer živijo Bučko, star je deset let, in njegova prijatelja, bojazljivi Zajček in deklica Cmera. Bučko ima tudi psa Bugija, mamico in očka, ta je posebej zanimiv, ker zna pripovedovati grozavljice (grozljive zgodbe pred spanjem).

3.6 Socialno-psihološki roman

Delo, ki je močno zaznamovalo pisateljsko pot Janje Vidmar, je roman *Princeska z napako*. Tema je bila v času nastanka romana zelo aktualna, saj je bila begunska problematika zaradi bližine vojne v Bosni in zaradi številnih beguncev, ki so prebegnili v Slovenijo (književni prostor je Maribor), pomembna na političnem in socialnem področju. Usoda Fatime, glavne literarne osebe, je tragična, konec pa vendarle nakazuje možnost lepšega življenja zanjo.

V romanu *Debeluška* Vidmarjeva prikazuje tragiko hrepenenja po popolnem telesu, kar pogosto tudi v resničnem svetu vodi v anoreksijo in bulimijo. Glavni lik romana, najstnica Urška, si povzroča trpljenje, najbolj tragično pa je, da tega ne počne prostovoljno, temveč zaradi maminega hrepenenja po nagradi na manekenski sceni (kar ni uspelo materi, naj uspe hčeri), boleсна ambicija privede do resne bolezni. Debeluška je pravzaprav resen opomin vsem dekletom in ženskam, ki z napačnim nadzorovanjem telesne teže napačno nadzorujejo svoje življenje.

Baraba je roman o nasilju za štirimi stenami. Dom, ki bi moral biti otrokovo zavetje, postane pekel. Tam, kjer bi moral biti človek najbolj varen, postane najbolj ranljiv. Prvoosebna izpoved šestnajstletnega Mateja Filipiča Tizija je pretresljiv opis nasilnega očeta in matere pijanke. Vendar se Tizi izkoplje iz obupa z ljubeznijo: »V mojem življenju je zavladal božanski mir. /.../ Življenje sem začel deliti na obdobje pred Basis in obdobje po njej.« (Vidmar 2001: 129) Tizi postane tako močan, da lahko razčisti svoje življenje: odnos z očetom, materjo, (bivšim) prijateljem Rorijem, Basis. *Vsiljivka* je roman o odtujeni družini Kremžar. Glavni lik romana je srednješolka Narcisa, kličejo jo Tisa, ki živi z depresivno materjo in očetom, le-ta pa kar naprej vzpostavlja vedno nove lju-

bezenske trikotnike. Naslovni lik romana je vsiljivka Violeta, ta je bila najprej Tisina prijateljica, pozneje pa želi omrežiti njenega očeta, ji »ukrasti« mater, se torej vsiliti v njeno družino.

Tema homoseksualnosti, avtorica jo razgalja v romanu *Fantje iz gline*, je še ena od tabuiziranih tem, ki jih upoveduje Vidmarjeva, vendar se je je avtorica lotila zelo tankočutno. Roman odpira predvsem socialna vprašanja, povezana z obsojanjem istospolne ljubezni, in predsodke, v katere se zapletajo glavni (Ajk, Mali) in stranski literarni liki.

Roman *Zoo* razkriva iskanje smisla človeškega življenja (glavni lik romana je Ruby). Identiteta zasledovalca cilja pravzaprav ni pomembna, saj se slej ko prej slehernik znajde v vlogi zmedenega, nemočnega, nevednega človeka, ki si mora – zaradi smiselnosti svojega lastnega obstoja – poiskati smer svojega razvoja. Gotovo je še težje, če je človek star komaj sedemnajst let.

Nimaš pojma je roman o prej in potem: *prej* gre za povezanost Piksija, Nejca in Sineta, ko so stari osem let, se igrajo, so najboljši prijatelji, skrbijo za psa Snupija, s krvjo zaprisežejo večno prijateljstvo; *potem* so najstniki, nimajo več skupnih interesov, niti se ne družijo več. *Prej* je preprosto in iskreno in enostavneje kot *potem*, to pa so najpomembnejše pasti odraščanja.

V romanu *Softibluz* gre za dve pomembni tematiki, obe sta povezani z glavnim literarnim likom, najstnico Tajo: iskanje lastne identitete in prva ljubezen. Taja se zdi na začetku romana bolj fant kot dekle, pripada fantovski družbi in se močno trudi skriti svoje dekliške atribute. Na poletnem taboru Laze 2006 se Taja zaljubi v Lana, spremeni se po zunanosti, še bolj pa se zaveda, da je postala drugačna v sebi. Sprememba se nakazuje najprej bolj v šali, ko se najstniki odločijo, da bodo naredili tekmovanje v poljubljanju (Lazelizovanje), nato v stavi med Tajo in Lindo, katera od njiju bo prej izgubila nedolžnost. Taja in Lan imata spolni odnos, po katerem Taja spozna: »To je torej bistvo seksa. Da se lahko ljudje obiskujejo drug v drugem.« (Vidmar 2006: 161)

V romanu *Uspavanka za mladega očka* sta glavna literarna lika devetnajstletna Špela in petnajstletni Tomi, ki predstavljata dva svetova, dva diametralno nasprotna socialna sloja. Špela je brezposelna šivilja, ki sanjari o karieri v velikem svetu, živi pa v družini s socialnega dna, kajti tudi njena starša sta brezposelna; Tomi sodi med sodobne japije, njegova kariera je natančno načrtovana že v rosnih letih, oče je direktor, mama pa (ironično) gospa direktorjeva. Nezaželena nosečnost je le temelj romanesknega dogajanja, ki odlikava socialne odnose v času najstnikovega dozorevanja.

4 Zaključek

Izšlo je že petinštirideset knjig pisateljice Janje Vidmar, od tega kar enainštirideset mladinskih del, njena priljubljenost med mladimi bralci je zelo velika. Avtoričin opus nakazuje različne obravnave tem in motivov, perspektivo pripovedovalca ter izbiro pripovednih žanrov. Piše krajšo realistično prozo za otroke v zgodnjem šolskem obdobju, otroške in mladinske grozljivke, fantastične pripovedi, realistične povesti, avanturistične realistične povesti in mladinske romane.

Avanturistična proza Janje Vidmar sodi žanrsko med otroške detektivke, v katerih glavni literarni lik, vedno je to otrok ali skupina otrok, nenamerno vstopa v

raziskovanje negativnih dejanj odraslih. Nečednosti so seveda razrinkane, policija se vmeša šele na koncu, ko otrok/otroci že samostojno razreši/jo zagatno situacijo. Kljub jasnemu žanrskemu okvirju detektivke avtorica v tovrstnih besedilih upoveduje tudi motive, ki niso šablonski, in sicer odpira problematiko onesnaževanja okolja, medčloveške odnose, kjer opozarja predvsem na odtujenost v sodobni družbi in posledično na osamljenost otrok. Pri fantastičnih pripovedih je jasno določena ločnica med realnim in fantastičnim dogajanjem, glavni literarni liki, ki so večinoma otroci iz realnega sveta, na nek način izzovejo ali prikličejo svet fantastike v svoje realno življenje. Dogodki se v fantastičnih pripovedih Janje Vidmar razvijajo predvsem v dve smeri, če upoštevamo Klingbergovo delitev fantastičnih pripovedi: »osebe iz vsakdanjega sveta so predstavljene v nek drug realističen svet, ki pa je krajevno in časovno oddaljen /.../, ali liki iz tujih, oddaljenih svetov nastopajo v vsakodnevnosti.« (Kobe 1987: 126) Torej tudi v tovrstnih zgodbah obdaja literarne like realen svet, v katerem se večinoma prilagajajo normam tega sveta, zaplet je namreč vedno povezan z vdorom fantastike v realni svet. Grozljivke/srhljivke prav tako kot fantastične pripovedi potrebujejo fantastične elemente, ki pa v primeru tega žanra »sprožijo osupljiv dogodek« (Bogataj-Gradišnik 1991: 12), hkrati pa mora biti sprožena bralčeva negotovost o resničnem in fantastičnem. Roman *Stvor* se od osnovnega klišeja razlikuje po izbiri snovi, ker sodi med fantastične okultne zgodbe, deloma pa najdemo elemente čarovništva in okultizma tudi v *Aknožeru*, ki sicer po zgradbi sodi med fantastične pripovedi. Avtorica je napisala le eno zbirko kratkih realističnih pripovedi, po snovno-tematski plati gre za doživljajsko prozo sodobnega mestnega otroka v zgodnjem šolskem obdobju. Najobširnejši in hkrati najpomembnejši segment ustvarjanja Janje Vidmar je daljša otroška in mladinska proza, kamor se uvrščajo realistične povesti in realistični romani. Odtujenost in razslojenost sodobne slovenske družbe, le-to Vidmarjeva vedno znova postavlja v ospredje dogajanja svojih socialno-psiholoških romanov in povesti, je najpomembnejši snovni element tovrstne daljše pripovedne proze. Njeni literarni liki prihajajo iz tako različnih svetov, da se po logiki verjetnosti ne bi smeli nikoli srečati, pa se. Odkrivanje karakterizacije literarnih likov pogosto poteka skozi notranje monologe in komentarje tretjeosebne vsevedne pripovedovalca. Zaradi temačnosti tem (motnje prehranjevanja, nasilje v družini, ksenofobija, smrt, homoseksualnost, hendikepiranost, delitev ljudi po verski pripadnosti) zasledimo v delih precejšnjo mero ironije in samoironije glavnih književnih likov. Zdi se, da ravno ironičen odnos do sveta pomaga preživeti ter do neke mere ohraniti dostojanstvo teh likov v družbi. Zgradba pripovedovanja je pogosto grajena sintetično z delnimi retrospektivami (te pomagajo bralcu razumeti ozadje dogajanja); sintetični deli pripovedi zajema razmeroma kratek čas dogajanja, gre samo za nekaj dni ali mesecev, v katerih se zgodita zaplet in razplet zgodbe. Verjetnostna motivacija deluje v literarnih delih Janje Vidmar popolnoma realistično, zaradi odsotnosti retardacijskih elementov pa so zgodbe upovedane na način, kot da bi se odvijale hkrati z branjem (posedanjevalni učinek). Avtorica v skoraj vsaki knjigi odpira tabuizirane teme na način, ki razkriva njihovo moralno razežnost.

Tone Partljič je v predlogu Janje Vidmar za Glazerjevo listino 2007 zapisal: »Kako strpna je sodobna družba? Po nekaterih odzivih na avtoričine knjige ne preveč. Odpiranje in razkrivanje odnosov v družbah je stalnica književnih del, pogosto pa se zgodi, da avtorji napišejo delo, ki v družbi ni zaželeno, ni sprejeto ali pa je namerno spregledano. V mladinski književnosti, predvsem v literaturi za

najstnike, so nekatere teme pač še vedno tabu, in kdor podira tabuje, mora podreti tudi ovire.« (Partljič 2006: rokopisno gradivo)

Zaradi tega razloga imajo dela Janje Vidmar obenem precej nasprotnikov in občudovalcev.

Literatura

Katarina Bogataj-Gradišnik, 1991: *Grozljivi roman*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon; 38).

Dragica Haramija, 2000: *Slovenska realistična avanturistična mladinska proza*. Videm pri Ptujju: GIZ GTP.

Dragica Haramija, 2005: Spremna beseda. V: *Zoo*. Celovec: Mohorjeva založba, 193–196.

Dragica Haramija, 2003: Žanri slovenskega mladinskega realističnega romana. V: *Obdobja: Slovenski roman*. Ljubljana: FF, 171–180.

Marjana Kobe, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: MK.

Tone Partljič, 2006: *Predlog za Glazerjevo listino 2007 za Janjo Vidmar*. Maribor: rokopis.

Igor Saksida, 2005: Gladina sovraštva, glina bolečine. V: *Fantje iz gline* (spremna beseda). Ljubljana: MK, 213–223.

Igor Saksida, 2001: Mladinska književnost. V: *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS, 403–468.

Viri

Vsa dela Janje Vidmar, kar je razvidno iz bibliografije, objavljene v članku.